

Чорна О. О.,

лаборант НДІ Правознавства, здобувач кафедри
цивільного права № 2 Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ

Право власності традиційно розкривається через триаду правомочностей. Концепція Цивільного Кодекса з цього питання, зафіксована у ст. 319 і виходить з того, що зміст права власності у суб'єктивному значенні складається з трьох «прав» власника: 1) права володіння річчю; 2) права користування річчю; 3) права розпорядження річчю.

Ключовою ознакою правомочності володіння можна назвати забезпечену законом можливість мати відповідне майно у своєму віданні. Правомочність володіння валютними цінностями в даний час не обмежується ні в кількісному, ні в "якісному" відношенні, ні за суб'єктивним складом. Ключовою складовою правомочності користування є забезпечена об'єктивним правом можливість вилучення корисних властивостей речі. Корисні властивості валютних цінностей істотно відрізняються за своїм змістом від корисних властивостей "звичайних" речей. Конкретні можливості вилучення корисних властивостей з валютних цінностей власними діями залежать від їх виду і, як правило, здійснюються шляхом бездіяльності. Практично будь-яка валютна цінність може бути використана як засіб накопичення капіталів (спосіб тезаврації). Готівкова іноземна валюта та документарні цінні папери можуть використовуватися незвичайним для них способом - служити елементом нумізматичної колекції. Неможливо обійти увагою також і інший аспект - здатність валютних цінностей приносити прибуток. Валютні цінності, як і гроші, "на відміну від будь-якої іншої речі виявляються підвержені дії часу і виявляються свідомо не рівні самі собі в різні моменти: вони або падають в цінності, або зростають, не змінюючи при цьому своєї речової природи".

Вилучення корисних властивостей з валютних цінностей можливо також шляхом вчинення активних дій. Так, цінні папери - акції закріплюють право її власника (акціонера) (поряд з правом отримання частки прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів) на участь в управлінні акціонерним товариством (зазвичай здійснюється активними самостійними діями - голосуванням) і на частину майна, що залишається після його ліквідації.

Валютні цінності мають корисні властивості, вилучення яких можливо тільки при вступі у зобов'язальні правовідносини: здатність давати приріст, давати прибуток при здійсненні довірчого управління, передачі за договором позики та інше.

Слід зазначити, що самим природним способом використання валютних цінностей (особливо іноземної валюти і розрахункових цінних паперів) за призначенням є їх відчуження - тобто здійснення правомочності розпорядження. Основною складовою правомочності розпорядження є можливість визначення юридичної та фактичної долі речі. Невичерпний перелік можливостей, складових правомочності розпорядження, зазначено у п. 2 ст. 319 Цивільного Кодексу України. Однак застосувати його до валютних цінностей без застережень неможливо в силу обмежень валютного законодавства. Так, можливість відчужувати майно, в якості якого виступають валютні цінності, істотно обмежена законом. По-перше, купівля-продаж іноземної валюти та чеків (в тому числі дорожніх чеків), номінальна вартість яких зазначена в іноземній валюті, в Україні здійснюється тільки через уповноважені банки (ст. 6 Декрету «Про систему валютного регулювання и валютного контролю» далі - Декрет). По-друге, для здійснення капітальних валютних операцій сам банк повинен володіти ліцензією на вчинення відповідних операцій. По-третє, використання на території України іноземної валюти як засобу платежу за угодами між резидентами не допускається. Розрахунки в іноземній валюті - необхідна умова підприємництва, як правило, у сфері зовнішньої торгівлі. Однак держава з метою захисту публічних інтересів встановлює особливий режим здійснення валютних операцій з валютними цінностями.

Також можлива передача валютних цінностей іншим особам без передачі речових чи інших прав на них, наприклад, за договорами зберігання, перевезення та на інших договірних засадах, хоча таке і не передбачено законом, але не суперечить йому. Такі договори не породжують зобов'язання з приводу валютних цінностей. По-перше, валютні цінності в них розглядаються як звичайне майно. По-друге, передача припускає інший зміст: фактична дія, що не передбачає переходу прав на майно. Питання можливості використання валютних цінностей як предмета застави (або обтяження їх іншим чином) викликало дискусію серед науковців, проте це прямо передбачено Декретом (ч. 3 п. 4 ст. 5). З числа речових прав на чуже майно, перелічених у ст. 395 ЦК України, щодо валютних цінностей може виникнути лише право господарського відання і право оперативного управління майном (ст. 329 Цивільного Кодексу України, ст.37 ЗУ «Про власність»).

Трактування права оперативного управління як комплексу правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження майном, у тому числі через товарно-грошові відносини, дозволили науковцям зробити висновок про те, що право власності та право оперативного управління служать основним елементом цивільної правоздатності і базою для участі в цивільному обороті. Видається, що такий висновок також справедливий і для права господарського відання.

З урахуванням вище викладеного, можна констатувати, що право власності та обмежені речові права (право оперативного управління, господарського відання) на валютні цінності є передумовою для цивільного обороту валютних цінностей. При цьому лише правомочність володіння валютними цінностями в даний час здійснюється вільно, в той час як правомочності користування і розпорядження, здійснення яких пов'язане зі вступом у зобов'язальні відносини, законодавчо обмежені.